

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО
Кафедра української мови і літератури

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
КОМПАРАТИВНЕ МОВОЗНАВСТВО

ступінь магістра

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

спеціальність 014.01 Середня освіта (Українська мова і література),
освітньо-професійна програма «Середня освіта (Українська мова і література)»

Миколаїв – 2024

Програму розроблено та внесено: Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Мікрюкова Катерина Олександрівна, старший викладач кафедри української мови і літератури, кандидат філологічних наук, старший викладач.

Програму схвалено на засіданні кафедри української мови і літератури

Протокол від «26» серпня 2024 року №1

Завідувач кафедри української мови і літератури _____ (Лілія РУСКУЛІС)

Програму погоджено навчально-методичною комісією філологічного факультету

Протокол від «27» серпня 2024 року №12

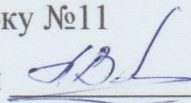
Голова навчально-методичної комісії _____ (Ольга ДЕМ'ЯНЕНКО)

Програму погоджено навчально-методичною радою університету

Протокол від «27» серпня 2024 року №11

Голова навчально-методичної ради _____ (Наталія МИХАЛЬЧЕНКО)

Анотація

У процесі вивчення дисципліни «Компаративне мовознавство» розглядаються основи сучасної мовознавчої компаративістики. Дослідження компаративного мовознавства відбувається крізь призму чотирьох наукових парадигм: порівняльно-історичної, ареальної лінгвістики, лінгвістичної типології та контрастивної лінгвістики. Сфера компаративного мовознавства дуже широка і передбачає аналіз процедур реконструкції мови світу, встановлення еволюційних змін і закономірностей розвитку споріднених мов шляхом їхнього порівняння на різних етапах. Актуалізовано доробок українських мовознавців, які працювали в галузі компаративного аналізу. Курс виступає своєрідним продовженням низки лінгвістичних навчальних дисциплін і є логічним підсумком у цьому циклі. До важливих аспектів вивчення дисципліни належить постійна орієнтація студентів на професійне застосування знань.

Ключові слова: компаративне мовознавство, компаративістика, порівняльно-історичне мовознавство, ареальна лінгвістика, лінгвістична типологія, контрастивна лінгвістика.

Summary

In the process of studying the discipline «Comparative Linguistics», the basics of modern comparative linguistics are considered. The study of comparative linguistics takes place through the prism of four scientific paradigms: comparative-historical, areal linguistics, linguistic typology, and contrastive linguistics. The field of comparative linguistics is very broad and involves the analysis of procedures for the reconstruction of world languages, the establishment of evolutionary changes and patterns of development of related languages by comparing them at different stages. The work of Ukrainian linguists who worked in the field of comparative analysis has been updated. The course acts as a kind of continuation of a number of linguistic educational disciplines and is a logical conclusion in this cycle. One of the important aspects of studying the discipline is the constant orientation of students to the professional application of knowledge.

Key words: comparative linguistics, comparative linguistics, comparative-historical linguistics, areal linguistics, linguistic typology, contrastive linguistics.

ВСТУП

Програма вивчення варіативної нормативної дисципліни «Компаративне мовознавство» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Середня освіта (Українська мова і література)» підготовки магістрів спеціальності «014 Середня освіта (Українська мова і література)».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є спільні та відмінні риси мов світу на різних етапах їх історичного розвитку.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань: ознайомити студентів з історією розвитку порівняльно-історичної лінгвістики; висвітлити питання порівняльної типології; проаналізувати основні компаративні дослідження сучасних мов; виробити уміння виконувати компаративний аналіз лексичних та граматичних особливостей української та інших слов'янських мов.

Передумови для вивчення дисципліни: зважаючи на те, що пропонований курс ставить за мету вивчення закономірностей розвитку і функціонування мови в її багатоаспектних зв'язках із людиною, суспільством, історією та культурою, то й пов'язаний він з відповідними навчальними дисциплінами, а саме: «Загальне мовознавство», «Сучасна українська літературна мова», «Історія української та зарубіжної літератури», «Філософія», «Історія», «Новітні напрями сучасної лінгвістики» тощо.

Програма навчальної дисципліни складається з **3-х кредитів**.

Програмні результати навчання:

ПРН 1. Знання та розуміння предметної галузі й розуміння професійної діяльності. Уміння оперувати сучасним категоріально-термінологічним апаратом мовознавства і літературознавства; знання найважливіших філологічних вітчизняних і зарубіжних наукових шкіл.

ПРН 3. Знання фундаментальних дисциплін (методики навчання фахових дисциплін, теорії мови та літератури, лінгвофілософії) на діяхронно-синхронному рівні як теоретичної бази дослідницької і прикладної діяльності в галузі мовознавства й літературознавства.

ПРН 7. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ПРН 9. Здатність до пошуку, оцінювання, інтерпретації та синтезу наукової інформації, отриманої з різних джерел.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент оволодіває такими компетентностями:

I. Загальнопредметні:

ЗК 1. Знання загальних питань із філософії науки, методології наукових досліджень та організації науки в Україні.

ЗК 2. Знання провідних тенденцій українського мовно-літературного процесу, основних концептуальних положень технологій філологічної освіти.

II. Фахові:

ФК 1. Набуття міцних знань із професійних дисциплін.

ФК 10. Володіння основними поняттями, концепціями і фактами сучасної мовознавчої і літературознавчої науки.

ФК 11. Володіння українською мовою на високому рівні й здатність оперувати мовними засобами на повний спектр соціокультурних явищ.

ФК 17. Здатність самостійно проводити науково-дослідницьку роботу.

ФК 19. Володіння українською мовою на високому рівні й здатність оперувати мовними

засобами на повний спектр соціокультурних явищ.

ФК 20. Володіння методологічними прийомами комунікативної поведінки в різних культурних контекстах.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Промова сера Вільяма Джонса. Вивчення мови в часі (пошуки спільного джерела, започаткування методу). Принцип історизму. Фонологічні закони. Принцип аналогії. Синхронічне компаративне мовознавство. Діахронічне компаративне мовознавство. Становлення індоєвропеїстики. Виникнення германістики. Зародження й розвиток романістики. Формування романських мов. Проблема методу мовознавства і питання періодизації порівняльно-історичного мовознавства. Передвісники порівняльно-історичного мовознавства. Ф. Бопп, Р. Раск, Я. Грім, О. Востоков – основоположники нового напрямку мовознавства XIX ст. Становлення славістики. Місце В. фон Гумбольдта в історії світового мовознавства.

Тема 2. Становлення натуралізму й психологізму. Філософія мови В. Вундта. Натуралістичний (біологічний) напрям у порівняльно-історичному мовознавстві. Психологічний напрям. Г. Штентайль як один із засновників лінгвістичного психологізму. Лінгвістично-філософські погляди О. Потебні. Історико-культурні течії в мовознавстві (Школа «Слів і речей», Школа «Естетичного ідеалізму»). І. Бодуен де Куртене і Казанська лінгвістична школа.

Тема 3. Ареальна лінгвістика, основні поняття (ареал, ізоглоса, діалект, територіальний говір, говірка, історико-культурна зона, мовний (діалектний) ландшафт). Дослідники ареальної лінгвістики. Завдання ареальної лінгвістики. Методи ареальної лінгвістики. Метод лінгвогеографії. Діалектні атласи. Мовний союз та мовний ареал. Сучасні проблеми ареальної лінгвістики. Ареальна лінгвістика як метод порівняльно-історичного вивчення мов. Ареальна класифікація мов. Прийоми лінгвогеографічного дослідження (картографування, культурно-історична інтерпретація, текстологічний прийом).

Тема 4. Лінгвістична типологія як наукова дисципліна, що здійснює порівняльне вивчення структурних і функціональних властивостей мов незалежно від характеру генетичних співвідношень між ними. Концептуально-функціональна класифікація мов. Загальна та конкретна лінгвістична типологія. Кількісна (квантитативна) морфологічна типологія. Зародження лінгвістичної типології. Інвентаризаційний напрям лінгвістичної типології. Синтаксична типологізація. Таксономічний напрям типологічних досліджень. Імплікаційна лінгвістична типологія. Домінантна лінгвістична типологія. Лінгвістична типологія когнітивного спрямування. Мови у просторовому і кількісному вимірі: предмет і завдання, ключові поняття, методи. Метод типологічних індексів.

Тема 5. Контрастивна (конфронтативна) лінгвістика як синхронно-порівняльне дослідження мовних систем. Мета, методи контрастивної лінгвістики. Дослідження К. Джеймса та Г. Гельбіга. Актуальні проблеми контрастивної лінгвістики. Проблеми контрастивної лінгвістики у дослідженнях вітчизняних лінгвістів. Порівняння фонетичної, лексичної, граматичної та стилістичної систем української та англійської мов.

Тема 6. Теоретичні та прикладні завдання зіставного мовознавства. Предмет та об'єкт зіставного мовознавства. Співвідношення зіставного мовознавства та лінгвістичної типології. Зіставний метод. Дослідження В. Скалічки та В. Гака. Зародження зіставного мовознавства.

Граматики європейських мов епохи Відродження (М. Варрона), давні глосарії та азбуковники («Кодекс Куманікус» XII ст., праця А. Навої «Суперечка двох мов»), перша граMATика церковнослов'янської мови «Адельфотес». Процедури зіставлення у словникарстві XVIII-XIX ст. Засадничі принципи зіставного мовознавства у Ш. Баллі. Проблеми зіставного мовознавства у дослідженнях вітчизняних лінгвістів.

3. Рекомендована література

Базова

1. Бацевич Ф.С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень: підруч. К.: Видавничий центр «Академія», 2008. 240 с.
2. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства: навч. посіб. К.: Вища школа, 1991. 231 с.
3. Білецький А.О. Про мову і мовознавство: навч. посіб. для студентів. К.: «АртЕк», 1996. 224 с.
4. Довбня Л., Товкало Т. Історія українського мовознавства: навч. посіб. в іменах. Переяслав-Хмельницький, 2018. 171 с.
5. Дорошенко С.І. Загальне мовознавство: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 288 с.
6. Зеленько А. С. З історії лінгвістичних вчень. Луганськ: Альма-матер, 2002. 226 с.
7. Зеленько А.С. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних вчень. Аспекти, методи, прийоми та процедури вивчення мови: посібник. Луганськ: Альма-матер, 2002. 283 с.
8. Зеленько А.С. Загальне мовознавство: навч. посіб. К.: Знання, 2011. 380 с.
9. Кириченко Г. С., Кириченко С. В., Супрун А.П. Нариси загального мовознавства: у 2 ч.: навч. посібник /За ред. А. П. Супрун. К.: Ін Юре, 2008. Ч. 1. 168 с.
10. Кириченко Г. С., Кириченко С. В., Супрун А.П. Нариси загального мовознавства: у 2 ч.: навч. посіб. /За ред. А. П. Супрун. К.: Ін Юре, 2008. Ч. 2. 224 с.
11. Кочерган М. П. Загальне мовознавство: підруч. К.: Академія, 2010. 464 с.
12. Кочерган М. П. Основи зіставного мовознавства: підручник [для студ. вищ. навч. закл.] / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Вид. центр «Академія», 2006. 424 с.
13. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 843 с.
14. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. К.: Наукова думка, 1998. 324 с.
15. Удовиченко Г. М. Загальні питання мовознавства. К.: Вища школа, 2001. 247 с.

Додаткова

1. Алефіренко М., Безкишкіна М. Порівняльна граMATика слов'янських мов. Київ, Наукова думка, 1987. 296 с.
2. Білецький А. Сучасне порівняльно-історичне мовознавство (проблеми та аксіоми) / А. Білецький. *Studia linguistica*. 2012. Вип. 6(1). С. 5-16. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6\(1\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6(1)_5).
3. Брицин М., Жовтобрюх М., Майборода А. Порівняльна граMATика української і російської мов. К.: Вища шк., 1978. 270 с.
4. Буніятова І.Р. Порівняльне мовознавство: цілі, завдання, перспективи розвитку. URL: <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/323/297>
5. Верба Л.Г. Порівняльної лексикології англійської та української мов. Вінниця: Нова Книга, 2008.
6. Глушченко В.А. Лінгвістичний метод і його структура. *Мовознавство*. 2010. № 6. С. 32–44.
7. Глушченко В.А. Порівняльно-історичний метод в українському та російському мовознавстві XIX ст. – 30-х рр. XX ст.: монографія. Міністерство освіти і науки України, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Слов'янськ: Вид-во Б. І. Маторіна, 2017. 255 с.
8. Жиденко Т. Контрастивна лінгвістика як синхронно-порівняльне дослідження

мовних систем. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.02.2021.087>

9. Історія українського мовознавства (друга половина ХХ ст.): Хрестоматія / упорядник В. В. Денисюк. Умань : ВПЦ «Візаві», 2016. 266 с

10. Конспект лекцій з дисципліни «Порівняльна граматики англійської та української мов» для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 035 «Філологія». Кам'янське : ДДТУ, 2023. 70 с.

11. Корбозерова Н.М. Завдання сучасної лінгвістичної типології та контрастивної лінгвістики (на прикладі зіставлення іспанської та української мов). URL: <https://semantics.knu.ua/article/view/272>

12. Космеда Т. Актуальні проблеми українського мовознавства на сторінках журналу *Studia Ucrainica Varsoviensia*: оглядовий опис (2013–2022: до 10-літнього ювілею). URL: <https://doi.org/10.31338/2299-7237suv.11.14>

13. Кочерган М. Мовознавство на сучасному етапі. *Дивослово*. 2003. № 5. С. 24–29.

14. Левицький А. Українська зіставна лексикологія початку ХХІ століття: перспективні напрями. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1082/1/06laespn.pdf>

15. Олексенко В.П. Мовознавчі погляди І. Огієнка в контексті розвитку української лінгвістичної думки ХХ сторіччя : Іван Огієнко і сучасна наука та освіта. *Серія філологічна: науковий збірник. Кам'янець-Подільськ*, 2016. Вип. 13. С. 150–162.

16. Пентилюк М.І., Гайдаєнко І.В. Методичні розробки з курсу «Загальне мовознавство» (Лінгвістичні концепції Ф. де Соссюра). Херсон : ХДУ, 2003. 32 с.

17. Порівняльна лексикологія англійської та української мов: Конспект лекцій, ступінь бакалавр / М-во освіти і науки України, Донец. нац. Ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, каф. іноземної філології, українознавства та соціально-правових дисциплін; І.Ю. Сіняговська. Кривий Ріг : [ДонНУЕТ], 2019. 149 с.

18. Рудківський ОП Деякі аспекти зіставного вивчення фонологічних систем германських та слов'янських мов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна. 2015. Вип. 53. С. 204-206. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/4361/1/78.pdf>

19. Селігей П.О. Міжнародні та світові мови: критерії, рейтинги, прогнози. *Мовознавство*. 2021. № 5. С.17-33.

20. Тищенко К.М. Загальна структура лінгвістичних знань. *Мовознавство*. 1989. № 6. С. 47–52.

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен.

5. Засоби діагностики успішності навчання: завдання до практичних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи, презентації результатів досліджень, тестові завдання, контрольні роботи, науковий проєкт.